

BARCSAY ÁBRAHÁM MEGHURCOLTATÁSA.

Az irodalomtörténeti tudatban él, hogy az «elegáns poéta», Barcsay Ábrahám, felségárulásért fogságban ült. Hol, mikor és miért — nem tudtuk. A homályos emlék Kazinczy levelezésében maradt meg.

Cserey Farkas írta a «Nagy Barcsay» feleségéről, hogy «a midőn ezelőtt néhány esztendővel az alacsony indulatnak incselkedése Barcsaynak is az udvar előtt bait szerzet, és *darabig árestomba is tartatot*, ezen asszony Római lélektől lelkesítve, fel ment Bécsbe, nem kímélte sehol költségit, és Urának meg nyerte azon szabadságot, meljet ugyan meg érdemet, de a meljet még is fájdalom! — pénzel és meg alázódással kellett vásárolni.»¹ Kazinczy meg pár évvel utóbb Csereynek írta meg, hogy «elfogdosták Barcsaynak néhány leveleit, mellyekben Cancellárius Telekit *vén golyának*, Leopoldot pedig *vén szakácsnak* nevezgette, 's e' miatt B. szerencsétlen lett.»²

E levélrészletek alapján először Széchy Károly mondta el, hogy költőnk vagy a Martinovics-pör gyanúsításainak áramlatában, vagy valami szabadabb szóért, élesebb nyilatkozatáért került fogságba.³ Császár Elemér úgy vélte, hogy Lipót királyt gúnyoló megjegyzései testőrkorában juttatták börtönbe, és szabadságának ára nyugdíjaztatása volt.⁴ Általában az a hit élt, hogy Barcsay még testőrfőhadnagy korában, legkésőbbben a Martinovics-pör első idejében ült fogságban, nyugdíjaztatása (1794. október 23.) után⁵ hazament hunyadmegyei birtokaira, és Marossolymoson meg Csórán békén gazdálkodott. Ezen az elgondoláson rést ütött egy újabban előkerült laibachi levele, amelyben 1795 novemberében a gráci katonai parancsnokságtól kért félévi szabadságának engedélyezését sürgeti.⁶ Mályusz Elemér könyvében,⁷ amelyben a Martinovics-pörrel kapcsolatban erdélyi mozgalmakról is szó esik, valamint a katonai parancsnoknak, Barco tábornoknak — aki egyben az országgyűlésnek is császári biztosa — itt közölt jelentéseiben Barcsay neve többször is előfordul. Titkos

¹ *Kazinczy levelezése* IV. 145. l. 1807. április 5.

² U. o. VIII. 176. l. 1810. november 3.

³ *A franciás iskola*. Egyetemi előadások. 1904—1905. Csoma K. könyomatos jegyzete 410—412. l.

⁴ *Barcsay Ábrahám*. IK. 1916. 132. l.

⁵ Ballagi Aladár, *A magyar testőrség története*. 1878. 137. l. és IK. 935. 61. l.

⁶ *Barcsay Ábrahám egy kiadatlan levele*. IK. 1931. 92. l.

⁷ *Sándor Lipót főherceg nádor iratai*. Budapest, 1926.

társaság éjjeli összejövetelein vesz részt, hangos szerepe van az országgyűlésen, s minden úgy füst, hogy egyik vezetője az «erdélyi jakobinusoknak», beletartozik a «reformátorok társaságának» közösségébe.

Barco jelentései jól megfizetett kémeknek érdemekre és jutalmakra törekvő, megbízhatatlan árulkodásain épültek. A nádor szemében — így látja Mályusz is¹ — a régi hagyományokra támaszkodó, a nemesi jogokat védő, a rendi függetlenségért vívott politikai küzdelem felségárulásnak tetszett. Barcsay, az idősebbik Wesselényinek méltó párja, maga is egy erdélyi Petur volt. A Peturokat pedig a kamarilla sokszor törte kerékbe — Wesselényit híres gorbói várostroma miatt vitték Kufsteinba, ahol «II. József szenvedni megtanította, de félni nem»;² Barcsay meghurcolásának ürügye is, részvétele a titkos társaságokban és titkos levelezése, csak burkolta az igazi célt: tüzes hazafias érzelmei és erős ellenzékiisége miatt a katonás, szókimondó magyart távol kellett tartani Erdélytől. Ez a megvilágítás, amely a bécsi levéltárakból derült ki, az eddigittől eltérő fényt vet Kazinczy néhány megjegyzésére is. Kazinczy tudta, hogy Barcsay Ábrahám «1794-ben nagy rollt játszott»; Cserey is «sok szépet, dicsőségest» tudott róla, bajt csak a becsületes emberek ellenségei zúdítottak a fejére; «olly nagyok voltak az érdemei — írja Kazinczy — hogy a múzsák koszorúja nélkül is számot tarthat a halhatatlanságra.»³

Barcsay Ábrahám II. József halála után, akkoriban kerül vissza a testőrséghez, mikor a reform-mozgalmak kirobbannak. Mindenki újításokat, ezeknél is többet: új világot vár. Az erdélyi fejedelmi sarjban a német dragonyos-ezrednél sem aludt meg a magyar vér, de kivált nem halt ki az erdélyiség érzése. Szerelme is, gazdasága is mindegyre hazahívta; most pedig szólongatta őt a forrongó közélet is: Saurau Ferenc gr. hivatali stílusban, de jellemzően mondja róla utóbb: «Aktenmässig verräth derselbe eine auffallende Neigung sich in Staatsangelegenheiten zu mischen und leidenschaftlich sich hierüber Leuthen mitzuthemen.»⁴ Az 1791-iki erdélyi országgyűlés nem mulhatott el nélküle. Erdély a leopoldi diplomához való visszatérést követelte, amely a jelentékeny adóval megfizetett királyi védelem (protekció) ellenében a Béctől és Magyarországtól egyformán való függetlenségre törekedett. Ennek szilárd alapja a «tres gentes» uniója, a vallások egyenlősége és az a jog volt, hogy a megyék példájára állami

¹ Id. m. 195—198. l.

² Kemény Zsigmond: *A két Wesselényi*. ÖM. X. 33. l.

³ *Kazinczy lev.* IV. 368., 506. és 537. l.

⁴ Jelentése I. Ferenchez, 1795. okt. 2. Staatsarchiv, Polizeihofstelle. Pergen-Akten, Personalien Nr. 17. (Az alábbiakban: *Pergen-Akten*.)

tisztviselőit is maga választhatta. Bethlen Miklósban, aki a századvégi Erdély «legműveltebb főura, legnagyobb értelmisége» volt,¹ Erdély teljes függetlenségének eszméje élt, mikor e diplomát szövegezte; annak lett vértanúja is. S amit Bethlen és társai teremtettek — szép csalálmoknak mondja őket Kemény Zsigmond² — az jó volt az abszolutizmus számára is, mert I. Lipót óvatosan belétegette ebbe az erdélyi magna chartába, hogy a főhadvezér csak német lehet, s a tisztviselők választása csak császári megerősítéssel érvényes; de jó keret volt a reform-mozgalmakhoz is, mert szabadságjogok voltak benne — a háttérben a Magyarországgal való egyesülés, az unió, vagy — mint maguk is helyesen mondták — a reunió gondolata föl-föllobbant. Maga II. Lipót vetette föl, majd Ferenc is pártolta (a mindig nyugtalan Erdély megfékezését remélhették tőle), de az erdélyi rendekben elevenebb volt az erdélyiség eszméje; tetszetősebb volt nekik egyelőre a két kancellária egyesítésének terve — a Bethlenek és Telekiek régi versengésén azonban az országgyűlés idejében már ez is zátonyra jutott. Az unió gondolata így lassankint távoli élvonalak megrajzolására szorítkozott: a megynként való nemesi fölkelő katonaság megalkotása és tisztjeinek megválasztása lett a sürgősebb mozzanat. Azt remélték, hogy ezt a gondolatot a magyar vármegyék is fölkarolják, s ez lesz az egység vagy legalább együttműködés útja. Egyik generálisnak éppen Barcsayt szemelték ki.

Az állameszme erősségét bizonyította, hogy az országgyűlés rendszeres bizottságokat küldött ki a reform-törvényjavaslatok előkészítésére. Ezek az országgyűlés berekesztése után is üléseket tartottak, tagjaik magánlakásokon éjjel is összejártak, terveiket megvitatták, de titokban tartották, egymásnak hallgatást fogadtak, nyilván, hogy Bécs az országgyűlés összehívásáig ellenkezőleg ne intézkedjék. Mindezekben a munkálatokban Barcsay Ábrahám is tevékeny részt vett. Fiatalkorú házasság és új gazda volt, nem volt feltűnő, hogy sokat járt haza. Hol lóvásárlásra járt otthon, hol szabadságon volt: Wesselényivel és még többedmagával az országgyűlés hangosabb ellenzékéhez tartozott. Szókimondását nem vették jó néven; atyjafia, maga a kormányzó, gr. Bánffy György — anyja Barcsay-leány volt — figyelmeztette bizalmasan, hogy szenvedélyes támadásait hagyja félbe, mert balramagyarázhatják. Testőri hivatása is önmérséklést követelt.

Ezalatt a francia forradalom hevesebb eseményei és eszméinek terjedése Erdélyben mind több nyugtalanságot, Bécsben mind nagyobb gyanakvást gerjesztettek. Az udvar

¹ Hóman—Szekfü, *Magyar Történet*. VI. 44.

² *Erdély közléte 1791—1848*. MÖ. X. 138. l.

mindenben fogoly francia tisztek munkáját, francia forradalmi törekvések visszfényét látta. Az unió és a magyar hadsereg terve rémképekül kezdtek kísértetni, s az illír ellenméreg és a latárörvidéki csapatok lettek a bécsi kormány reménységei. Annál nagyobb volt Bécsben a megdöbbenés, mikor épen ez utóbbiak között, amelyek a magyarságnak amúgy sem voltak rokonszenvesek, s különösen a hátszegi s a többi hunyad-megyei csapatokban, mindúntalan zavargások törtek ki. Barsay, akinek birtokai (miként Naláczy Józseféi is) sokat szenvedtek a Hóra- és Kloska-lázadás alkalmával, hunyad-megyei birtokos: gyanús volt. De még gyanúsabbak lettek az erdélyi mozgolódások 1793 vége óta, amióta Martinovics üzelmeit a bécsi rendőrség tisztábban kezdte látni.

Martinovics maga az erdélyi reformátorokról — bár annyit sejtetett, hogy ott is van társaságuk — semmi részletet nem tudott mondani.¹ A nádornak az volt a véleménye, hogy a kátét ott Kazinczy terjesztette el. Valójában az összeesküvésnek Erdélyben sem szálai, sem gyökerei nem voltak. Az Aranka György alapította Erdélyi Nyelvművelő Társaság természetszerűen nemzeti politikával is foglalkozott, s Aranka szerint voltak, akik e társaságot «az új gondolkodás módjának szekerévé» akarták tenni, majd Kolozsvárt, 1794 elején² megalapították a Diana Vadász-Társaságot,³ amelyben Wesselényi, Barsay, Túry László — az országgyűlések legszenvedélyesebb patriótái — voltak a vezetők. Aranka maga visszahúzódott tőle, félt a társaságnak — szerinte — fölforgató törekvéseitől s nem akart miattuk bajba keveredni: ezt ismételtén megírta jóakarójának, Gr. Teleki Sámuel erdélyi kancellárnak. Ez volt az a titkos társaság, amelynek Barco a nyomára jutott, s amelyben a Martinovics-összeesküvés erdélyi szárait keresték.

A tudós Teleki Sámuel — Erdély multjának egyik kiváló egyénisége — szembeszállt az erdélyi patrióták ellenzéki küzdelmeivel. A régi, családi versengés Bethlenek és Telekiek között,⁴ nála két fontos okból is kiéleződött. Az egyik egy

¹ Fraknói, *Martinovics élete*. 1921. 171. l.

² Barsay 1795 őszén azt vallja, hogy «die Jagd Gesellschaft habe sich ungefähr vor anderthalb Jahren angefangen.» HKR. 1795. fasc. 44. Nr. 536—4.

³ Mályusz id. m. 803. l.

⁴ Kemény Zs. is idézi Bruckenthal egy megjegyzését: «minthogy a meghalozott tanácsos úr a gróf Teleki családból való volt, helyébe egynek a gróf Bethlen családból kell következnie.» ÖM. X. 140. l. — Barsay még régi barátjáról, a testőrségben utódjáról, Naláczy Józsefről is azt vallja: «Mr. Distracteur oder der zerstreute Baron sey ein sicherer Baron Joseph Nalazy, Obergespann des Zarander Comitats und ein sehr guter Freund sowohl v. Herrn Constituten, als von Danczkay, welcher aber seit der Zeit, als er eine Niece des Teleky geheuratet, ganz mit dieser Familie, welche unter den Schwarzen verstanden wird, halte.» HKR. 1795. fasc. 44., Nr. 536—21.

régi sebe volt. Az egykori testőríró, Bíró László nagyszombati nyug. rendőrigazgató¹ jelentéséből tudjuk,² hogy Teleki annak idején Gr. Bánffy György gubernátor hűgát szerette volna feleségül venni; de Mária Terézia a leányt egyik udvarhölgyével Bécsbe vitette és Gr. Esterházy Jánoshoz adta nőül. Teleki ezt a sakkhúzást Bánffy Györgynek s az őt támogató Bethleneknek rovására írta, és sohasem bocsátotta meg nekik. A másik ok az volt, hogy a hazafias ellenzék a külön erdélyi kancellária ellen küzdött, mert ebben is egyik akadályát látta az uniónak. Nyilvánvaló volt, hogy a kancelláriák egyesítése Teleki állásának megszüntetését vonná maga után: az egyesülés esetén Bánffy, mint erdélyi vajda, zászlósúr lett volna (mindjárt az országbíró után és a horvát bán előtt), Teleki legföljebb alkancellár.³ Telekiről Bíró László már 1793-ban azt mondja, hogy félnék, határozatlan és bizalmatlan, nagy a jogi tudása, de kevés a politikai jártassága, s Erdélyben népszerűtlen is, Bánffyról ellenben, hogy talpraesett ember, bátor, pártatlan, körültekintő és következetes: személye is kezesség reá, hogy amíg a kormányzat élén van, Erdélyben rend és nyugalom lesz.

Bécs nem volt róla meggyőződve. Gr. Bánffy György kormányzó már 1795. február 11-én jelentést tett, hogy az országgyűlésen egy röpiratot terjesztettek, amely nemzeti hadsereg szervezését sürgeti, s hogy a szatmári főispán beiktatásakor titkos társaság alakult, amely egyenlőséget követel. Tagjai köznemesek és megyei tisztviselők. A nádor maga sem tartotta őket veszedelmeseknek.⁴ Komolyabbnak látszott Barco március 6-iki jelentése — ez jóval többet tudott az «erdélyi jakobinusokról». «Es bestätiget sich nicht nur, dass der von der ungarische noble Garde ausgetretene Obrist *Abraham Barcsay* denen nächtlicherweile gehalten werdenden Conventikln immer richtig beiwohnet, sondern man hat sogar erfahren, dass derselbe von draussen solche Schriften in einer schwarzen Schatulle mit hereingebracht habe, welche einen Bezug auf ihren Plan haben und von denen der Klubb Gebrauch nimmt. Gedachter Obrist, dann der Protonotarius Ladislaus Türi und Baron Nicol. Wes-selényi werden hier Landes als *die gefährlichsten Männer* gehalten.»⁶ Maga Barco legjobbnak tartaná, ha közülük Barcsayt vonnák váratlanul felelősségre, mert mint nyugalmazott ezredes, a katonai igazságszolgáltatás alá tartozik. Jóllehet az államtanácsban az okos Zinzendorf már észrevette, hogy Barco jelentései jórészt mendemondákra épültek («er redet blos vom

¹ IK. 1932. 311. és 1935. 63. l.

² Pergen-Akten. X. B—4. *Stimmung und politische Umtriebe in Siebenbürgen*. H—10. 1793. június 30.

³ Kemény Zs. id. m. X. 157. l.

⁴ Mályusz id. m. 792. l. — ⁵ U. o. 798. l.

Hörensagen»), a nádornak az volt a véleménye, hogy Erdélyben is kell lennie egy, a Martinovicséhoz hasonló társaságnak.¹ Már ekkor kezében volt Bánffy újabb, április 27-én kelt jelentése. E szerint Török Elek felsőfehérmegyei követ résztvett több összejövetelben. Akik itt (Türy lakásán) megjelentek — egyizben fehérsapkás szabadkőművesek — az egyenlőség elvét,² az egyházi vagyon lefoglalását és a nemzeti hadsereget követelték. Megyei tisztviselőkön kívül Wesselényi, Barcsay, Türy és Wass Miklós gróf is ott voltak. Bánffynak ez a jelentése sem volt elég biztos alap; maga is rámutatott, hogy Török a különböző összejöveteleken nem mindig ugyanazokkal találkozott; maga is kérte, hogy a megvádolt urakat a király ne tartsa bűnösöknek, amíg nem lát mindent tisztán. Megyei tisztviselők kihallgatása csak a vadásztársaság emlegetésére vezetett. A gubernátor nagyon jól tudta, hogy országgyűlési tárgyokról van szó, amelyeket titokban vitatnak meg, de törvényes úton akarnak megvalósítani. Ezt igazolta utóbb, már csak december elején, a megbízható Szegedy kormánytanácsos vallomása is, aki a társaságnak maga is tagja volt. Szerinte a társaság a szabadkőművesség álarca alatt dolgozott ugyan, de terveivel a fejedelem és a rendek között a bizalmat akarta helyreállítani.³ A nádornak azonban az volt a véleménye, hogy a kormányzó felületesen járt el: rajta kellett volna ütni egyik összejövetelen, valamennyiüket lefogni és irataikat lefoglalni, akkor máris elrettentő példával lehetne az »összesezküvés» terjedését megakasztani. (Ezt pár nappal Martinovicsék kivégzése után, május 22-én írta.) Most már csak kihallgatásokkal lehet a földéritést folytatni.

Ferenc király természetesen az erdélyi kancellár véleményét is ismerni akarta. Teleki szintén a kihallgatások folytatását és azt javasolta, hogy elő kell venni Barcsay Ábrámot. Mivel ezt már Barco is kívánta, Ferenc 1795. június 9-én utasította Wallis gr. tábornagyot, a haditanács elnökét, hogy Barcsayt az erdélyi kormányzóval hallgattassa ki;⁴ ez július 2-án az udvartól megadott kérdésekkel⁵ megtörtént. Barcsay mindent tagadott. Helyesebben semmiről sem tudott.

¹ U. o. 869. l.

² Érdekes, hogy Barcsayné már 1791 augusztus 30-án azt írja az urának: «azt mondja Türy, hogy az ország azt végezte, hogy jobbágy ne légyen.» IK. 1893. 479. l.

³ Mályusz id. m. 873. l.

⁴ Kriegersarchiv, Hofkriegsrat (HKR) 1795. 44. fasc. 536—1 sz. G—6106.

⁵ A kérdések: Van-e tudomása valamely titkos társulatról? Mi a társulat neve? Volt-e ismertető jelük? Mi volt a cél? Kapcsolatban voltak-e a szabadkőművességgel? Mit tárgyaltak ott? Volt-e szó miúttal föllállításáról? A kath. papi vagyonról? Leveleztek-e egymással és milyen más társaságokkal? Hát a franciákkal? Milyen úton? Írtak-e azok az ottani viszonyokról? Haderőről? Mi volt a tervük? stb.

Mindössze egy kérdésre felelt: Bécsből Kolozsvárra érkeztek az a hír járta, hogy a granicsár-ezredek helyett az *udvar* nemzeti miliciát akar fölállítani... Egyébként valószínűleg azt gondolta, amit egyszer régebben meg is írt: der viel fragt, gehet irre.

Mittrowsky tábornaszernagy, a nagyszebeni katonai parancsnok, aki a Barcsayval fölvevett jegyzőkönyvet július 8-án fölterjesztette, nem volt megelégedve a kihallgatással. Szerinte Barcsay, Bánffynak rokona, jóelőre értesült a vizsgálatról; a kormányzót ugyan nem gyanúsítja, mégis jobbnak vélné, ha az erre hivatott katonai igazságügyi hatóság venné kezébe a dolgot és Bánffy részvétele, sőt tudta nélkül folytatná az eljárást.¹ Ferenc azonban július 24-én úgy intézkedett, hogy Barcsayt, «diesen verdächtigen Mann», továbbra is meg kell figyelni, s ha valami gyanúsat észlelnek, jelentsék minden föltűnés nélkül, azonnal neki és értesítsék a történetekről az erdélyi kancellárt is.

Barcsay sorsa tehát e rövid kihallgatással már-már nyugvópontra jutott, amikor váratlan fordulat következett be. Gr. Teleki Sámuel igen jól ismerte a költő bécsi társaságát. A régi testőrök közül, akik 25—30 évvel azelőtt Mária Terézia gárdáját alkották, már csak ketten voltak Bécsben, mindketten Barcsay jóbarátai. Az alkímista kísérletekbe feledkezett, zárkózott, sőt mogorva Báróczi Sándor, bár Barcsayhoz mindvégig zavartalan, meghitt maradt a viszonya — jól sejtette Teleki — nem lehetett gyanús. «Esmérvén természet szerint való félelenségét (mert Misstrauen-nak nevezni nem akarom) — írja róla már 1791-ben Barcsay² — mindjárt... elejít kívántam venni minden gyanújának és félelminek; de... én tsudát nem tehetek és néki újj érinakat, *fibereket* nem adhatok...» Ezt az aggodalmas jóbarátot nyilván kíméletből sem vonta volna terveibe De azt is jól tudta Teleki, hogy épen az erdélyi kancelláriában van Barcsay másik régi testőrtársa, legbizalmasabb barátja, Danczkay József udv. fogalmazó. Gyermekkoruk óta ismerték egymást, s ha együtt nem lehettek, mindig leveleztek:³ előtte Barcsaynak nem volt titka. S Teleki azt is jól tudta, hogy kivüle még két ember tartozott Barcsay szorosabb köréhez: az egyik Csedő László udv. titkár, szintén erdélyi ember, akit általában a kancellária eszének és lelkének tartottak,⁴ a másik Fábján Dániel udv. titkár, akihez Barcsayt közeli rokonság fűzte. Ők hárman voltak Barcsay «trifoliuma». Egy akkoriban előkelő vendégfogadóban, a Neu-

¹ HKR. id. irat, 2. sz. fogalmazvány.

² Kiadatlan levele 1791. Ábrahám napján. Pergem-Akten, id. h.

³ U. o. Danczkay vallomása: «Mit dem Obristen Barcsay sey er von Kindheit auf gut bekannt, und habe mit diesem ohne Unterschied der Zeit und des Ortes beständig freundschaftliche Correspondenz gepflogen.»

⁴ Biró László jelentése, Pergem-Akten X. B-4.

bauon, «bey den 3 Hacken» szoktak együtt vacsoráztatni beszélgetni, borozgatni.¹ Teleki gondolata lehetett, hogy Csedő és Danczkay iratait kell lefoglalni. S ez utóbbiak között csakugyan megtalálták Barcsay Ábrahámnak 17 rejtélyes, különös levelét, amelyeket Saurau sehogy sem értett meg, de amelyekről rövidesen kihallgatták mindkét kancelláriai tisztviselőt — Teleki Sámuel rendeletére.

A nagyon közvetlen hangú, kedélyes levelekben nagyon furcsáknak tetsző dolgok voltak. Szó volt bennük a *fekete klub*-ról és a rövidlábúakról, a vadásztársaságról, bizonyos, a Tisza mellől és Bihar felől fúvó szelekről, Mentés Péterről és a nadrágtalanokról, a vén gólyáról és Merethegyiről... úgy látszott, hogy a titkos társaságnak és Barcsayék törekvéseinek végre csakugyan nyomán vannak. Teleki maga igen jól tudta, kiről-miről van szó. Aligha volt titok előtte, hogy *fekete-klubon* épen a barna arcbőrű Teleki-nemzetséget, *gólyán* hosszú növése miatt jómagát értik; de Csedő és Danczkay nem is titkolták ezt. Csak azt nem árulták el, ki a *szakács* és ki a *Cerberus* Barcsaynak több levelében is. «Most a Cerberusnak nagy zápfogát vonogattják itt — írja pl. 1795. február 8-án Kolozsvárról — mert még a szakács idejében az egyházi nemesség iránt oly Decretumot küldtetett el Budára, hogy minden magyar nemes egy természetű immunitással bír.» Valószínű, hogy Saurau és Wallis egyformán jól tudták, hogy a szakács II. Lipót, Cerberus pedig maga Ferenc — de óvakodtak ezt a királynak jelenteni. Megelégedtek annyival, amennyit augusztus 12-én Csedő mondott jegyzőkönyvébe, hogy ezek a tréfás elnevezések beszélgetéseikben lassankint szokásosakká lettek, s azért használták levelezéseikben is, hogy személyi célzásait, csipkelődéseiket ne értse meg mindenki. A szakács nevet Spielmann báróra, Kaunitz helyettesére fogták, a Cerberuson általában ellenségeiket értették... Hogy Mentés Péter Robespierre, azt nem tagadták, a levél vonatkozása nem volt veszedelmes. Az olyan fordítások, mint Merethegyi (Stahremberg), Sütő Pál (Beck Pál udv. fogalmazó), Vasassi (Ferraris) régóta és sokáig divatosak voltak a Bécsben és Pozsonyban élő magyar írók között² — nem keverhették Barcsay Ábrahámot sem bajba.

A gyanú azonban egyre erősödött ellene Bécsben. Nem felejtették el, hogy már a porosz weimari törekvések kezdetén a kalandor Grossing Barcsayt is megvádolta, hogy berlini

¹ Ma már nincs meg, de emlékét őrzi a Dreihacken-Gasse. — Barcsay leveleiben többször is üdvözlí «az egész három fejszénél ebédlő 's vatsoráló Társaságot.»

² Amade László is emlegeti Fényeskeövy herceget (Liechtenstein), Kisfaludy Sándor is Naphegyi uramat (Sonnenfels).

szabadkőműves kapcsolatai vannak.¹ A porosz tervek vezérei is (pl. az Orczyak), ügynökei is (Beck és Semsey) jóbarátai voltak. Azóta sem volt Erdélyben megmozdulás nélküle: neve — mint a fentiekben láttuk — minden efféle jelentésben szerepelt. De soha ürügyet nem találtak rá, hogy eljárjanak ellene. Most, hogy ilyen gyanús levelek birtokába jutottak, Ferenc császár azonnal utasította a haditanács elnökét, gr. Wallis Olivért, hogy Barcsayt rendelje Bécsbe, iratait foglaltassa le és szállíttassa föl minden föltűnés kerülésével és olyan titokban, hogy Barcsaynak ne legyen ideje és módja valamit is eltüntetni és megsemmisíteni.² Wallis még aznap (július 29.), amelyen Danczkay iratait lefoglalták, rendeletben utasította Barcsayt, hogy siessen Bécsbe, útközben kerüljön minden feltűnést és megállás nélkül tegye meg az utat.

A nagy óvatosság fölösleges és kései volt. Ha Barcsaynak voltak írásai, amelyek bajt hozhattak reá, azokat már a Bánffy-féle kihallgatáskor megsemmisítette. Csedőnek vagy Danczkaynak, Wesselényinek vagy Türynek egyetlen sorát sem találták nála. A legnagyobb lelki nyugalommal fogadta Scheuring és Schmid századosokat, mikor azok iratait kérték. Együtt pecsételték le őket. Barcsay írásban becsületszavára kijelentette, hogy felesége családi iratain kívül mindent, fenntartás nélkül átadott és kötelezte magát, hogy mihelyt felesége megérkezik — akinek fontos gazdasági ügyeket kell elintéznie — haladéktalanul és a legrövidebb úton, Budán át, Bécsbe megy, útjának célját senkinek nem árulja el.³ Iratait Mittrowszky tábornagy augusztus 21-én postakocsin indította el Nagyszebenből és ugyanakkor jelentette, hogy Barcsay legkésőbb 28-án ér Bécsbe.

Barcsay mindjárt megírta régi barátjának, Báróczi Sándornak⁴, hogy feleségével együtt családi ügyben Bécsbe megy, s megkérte, hogy «bey den 3 Hacken» foglaljon le részükre két szobát. Csak természetes, hogy Báróczi azonnal értesítette a hírről Danczkayt és Csedőt, s ezek barátjukat — aki 28-án este 9-kor érkezett meg postakocsin — már a vacsoránál várták, s ott kihallgatásuk részleteivel megismertették. Jóllehet Barcsay elindulásukig még feleségének sem szólt utazásuk igazi okáról, a bécsiek már azt rebesgették, hogy vasraverve szállították ide, sőt utóbb állítólag külföldi újságok is ezt írták. Másnap kihallgatásra jelentkezett Wallisnál; ez már tudott

¹ Gragger R., *Preussen, Weimar und die ungarische Königskrone*. Berlin, 1923. 35. l. «Nic. Forgách, General Orezi, Bartsai, der bei meiner Abreise, ich weiss nicht fürgewiss, bei Kaiser-Chevaux-legers oder bei Albert-Carabinieri aus Wien, Rittmeister war, und Bessenyei... sind hierin am vorzüglichsten mit wachsamem Auge zu beobachten.»

² HKR. id. iratsomó 4. sz.

³ U. o. 16. sz.

⁴ L. a kihallgatásáról fölvett jegyzőkönyvet, u. o. 21. sz.

megérkezéséről: Barcsaynak valamelyik cselédje, valószínűleg cseh komornyikja, Prohaszka Vencel, árulta be,¹ de nem fogadta, hanem parancsörtisztjével izente ki, hogy legfelsőbb rendeltre egyelőre szobafogságban (*Hausarrest*) maradjon; kardját ugyan meghagyják, de minden látogatástól tartózkodjék. Barcsay természetesen és tapintatosan tartotta, hogy előkelő ismerőseit, pl. Degelmann bárókat (leveleiben *Spádési*) nem látogathatja meg; de még aznap ebédre vendégei érkeztek Badenből: húga (seine nièce) és férje, Fábrián Dániel udv. titkár; majd Danczkay is megint fölkereste. Ezek hallatára azt is megtiltották, hogy látogatókat fogadjon, s büntetésül estére már kardját is elvették, sőt tudtára adták, hogy egyik kaszárnya tiszti lakásába fogják átszállítani. Költőnk e hírre menten Wallishoz fordult s azt kérte, hogy egyrészt a tiszti tekintély (decorum) szempontjából, de azért is, mert ilyen bánásmód Erdélyben a kedélyeket fölkorbacsolhatja, engedje meg, hogy inkább a maga költségén egy, már kiszemelt lakást bérelhessen a Wollzeilen, ahol majd a kiküldendő bizottság is kényelmesen dolgozhatik.² Kérését nem teljesítették, hanem feleségével együtt átvitték az Alserlaktanyába s itt több mint egy hét múlva, mikorra — szeptember 4-én — irásai is megérkeztek, megkezdték kihallgatását.

A titkos társulatokról ezúttal sem tudott semmit. A levelek minden részéről bő felvilágosítást adott, de magyarázatai ugyanazok voltak, mint Danczkayéi vagy Csedő értelmezései: egyrészt ezek már informálták őt, másrészt nem is igen mondhatott mást, legföljebb részletesebben tudott beszélni, hiszen a maga leveleiről volt szó. A vadásztársaságról elmondta, hogy az mintegy másfél esztendővel ezelőtt alakult, tagjai egy kis vadászskürtöt hordtak mellükön; tudta, hogy Barco egyet föl is küldött az udvarhoz, hogy az udvar már régebben jelentést kért a társaságról, s Bánffy felelt is rá: az egész társaságot nevetségessé tette és föllozlatta. Sógorát, Túry Lászlót nem nagyon kímélte, maga is veszedelmes embernek tartotta. De a francia eszméknél is nagyobb bajt látott az oláh mozgalmakban: erre ismételten fölívta bécsi barátainak figyelmét.

Vallomása okos és meggondolt, nyugodt és férfias volt. Forradalmi eszméktől, lázadástól, felségsértéstől tisztának érezte lelkiismeretét. Közéleti hazafias működésében pedig — nemcsak Bánffyra, hanem Barcora is bátran hivatkozott — mindig a királynak és nemzetnek java lebegett szeme előtt.

Kézdetben csak célozgatott rá, hogy ellenségeinek kell lenniük, akik őt ennek ellenére is kegyvesztetté tették; vallomásának végén pedig kimondta, hogy meggyőződése szerint azt a családi gyűlölködést, amely közte és a Telekiek között van,

¹ HKR. 1795. 27. fasc. 705. sz.

² HKR. 1795. 44. fasc. 536—24. sz.

legfelsőbb helyen államügynek tüntették föl s így akartak rajta bosszút állni.¹ Sokkal jobban bizik Ő Felsége igazságszeretében, hogysem őt egy Erdélyben hatalmas, neki ellenséges család áldozatául dobná. Végül őrizetbevételéért önérzetesen elégtételt kért és kívánta útiköltségeinek megtérítését; hivatkozott katonai érdemeire, amelyeknek volt parancsnokai, Nostitz és Lacy tábornokok a tanúi; sőt azt a reménységét is kifejezte, hogy a király emlékezni fog ígéretére, amelyet néki nyugalombavonulásakor tett — azt hitte, hogy most elégtételül megkapja a tábornoki címet. Keservesen csalódott, különös meglepetés várt rá.

Lelkiismerete tiszta volt, s a vizsgálat egész menete megnyugtathatta arról, amit Gr. Saurau Ferenc, Alsó-Ausztria tartományi főnöke is kénytelen volt október 1-én jelenteni,² hogy semmiféle államellenes (staatsgefährlich) cselekvényt nem lehet rábizonyítani, tehát jogszerűen semmiféle büntetést sem lehet rá kiróni. Nem tudhatott azonban arról, amivel Saurau megpótolta jelentését: hogy az állam érdekeinek szempontjából Barcsay olyan ember, akit nem szabad szem elől téveszteni. Föltűnő heveséggel vesz részt a közügyekben: «hieroglifáiban» rengeteg szatíra van; elkobzott írásaiban francia írókból kijegyzett részek azt bizonyítják, hogy legjobban az olyan helyek érdeklik, amelyekben emberi jogokról, a fejedelmek despotizmusáról és a papság igájáról van szó. Erdélyben, ahol úgyszólván a pártoskodó szellem (Factionsgeist) és fanatikus az újtási vágy, az ilyen ember kész veszedelem. Legjobb volna tehát valamelyik német örökös tartományban rangjához méltó szolgálatra beosztani, s ott viselkedését, társaságát és levelezését megfigyeltetni. Elégtételről és kártérítésről persze szó sem lehet: minden állampolgár maga az oka, ha magatartásával gyanúba keveredik, és az államhatalomnak számon kell kérnie cselekedeteit.

Még érdekesebb az udv. haditanács elnökének, Wallisnak összefoglaló jelentése.³ Az erdélyi viszonyoknak aulikus szemszögből éles és világos képét rajzolja meg. Ritkán látni ilyen tisztán a kamarilla munkáját. Wallis, elítélve II. Józsefnek utolsó intézkedését, amellyel rendeleteit visszavonta, nyíltan előadja, miként akarják illír törekvések színleges ápolásával és a határőrvidékek erősítésével a magyar függetlenségi törekvéseket és Erdély szerepét, sőt magát az úniót is ellensúlyozni. A két magyar hazában forradalmi szellem nincsen, de elébe

¹ «Aus allen vorhergehenden glaube er erläutert zu haben, dass man Allh. Orts eine Privatfamilienghässigkeit, welche zwischen ihm und denen Teleky obwalte, zu einem Staats Geschäft habe machen und sich an ihm rächen wollen.» U. o. 536—21. sz.

² Pergen-Akten. id. h.

³ HKR. 1795. 44. fasc. 536—24. sz.

kell vágni a jövőre országgyűlések ellenzéki mozgalmainak és ezek jóelőre való készülleteinek. (Wallis jól látja Barcsay igazi «bűnét».) Barcsayt — ide lyukad ki ő is — nem szabad visszaengedni Erdélybe, mert sokat foglalkozik közügyekkel, mert nagy a rokonsága, amely reá hallgat, s mert nagy a befolyása az erjedő mozgalmakra és országgyűlési tárgyalásokra.

Barcsay Ábrahámnak e tervekről fogalma sem volt. Nem értette, miért tartják még mindig őrizetben; egyre türelmetlenebb lett. Szeptember 25-én az őrizetből való elbocsátását kérte,¹ majd legalább fogságának könnyítését,² október 7-én pedig, minthogy már több mint egy hónapja van — ok nélkül — elzárva, pedig gazdaságában szükség van honnlétére, hazautazásra kér engedélyt.³ Nem is álmodhatta, hogy sorsa mennyire balrafordult: Saurau érveinek és Wallis okos, világos előterjesztésének meglett az eredménye.

A császár október 11-én közölte elhatározását a haditanács elnökével.

«Der Oberst Barcsay ist unter dem FML. Neugebauer zu Laybach anzustellen, und werden Sie daher die Verfügung treffen, dass solcher *unverzüglich und ohne Widerrede* sich dahin verfüge, da ich eine Vorstellung dagegen weder schriftlich, noch mündlich annehmen werde. Die Gemahlin kann unbedenklich nach Siebenbürgen zu Besorgung ihrer Güter und Wirtschaft abgehen.»⁴

Neugebauer gráci vezénylő-tábornokot ugyanekkor megbízzák, hogy a krajnai tartományfőnökkel, von der Marck báró tábornokkal egyetértve figyeltesse Barcsayt s ellenőrizze levelezését.

Barcsay tehát akarata és kedve ellenére újból aktív ezredes és laibachi állomásparancsnok lett. Felesége, miként Bécsben, most is állhatatosan kitartott mellette s nem akart tőle távozni: együtt indultak új lakóhelyükre. Noha férjének «haladéktalanul» be kellett vonulnia, nem nagyon siettek. Mindszentek napján még nem voltak Laibachban. Hol jártak két hétig, nem tudni. Lehet, hogy csak Pozsonyban vagy Sopronban voltak, lehet, hogy Dévát is megjárták — Pergen, a rendőrminiszter értesíti von der Marckot, hogy Barcsayt október végén már Grácban látták: Barcsay november 3-án vette át az állomásparancsnokságot. (Militärkommando.)⁵

Laibachban Barcsayék visszavonultan éltek, társadalmi érintkezést senkivel sem kerestek; a tartományfőnöknél is Barcsay csak magában és egyszer volt, akkor is zárkozottnak és szükséztelenségnek mutatkozott. S alig egy hét múltán, novem-

¹ HKR. 1795. G. 5780: 1.

² U. o. G. 5910. és 4. fasc. 247. sz.

³ U. o. G. 5946. 1.

⁴ Pergen-Akten, id. b.

⁵ Von der Marck jelentése u. o. 1795. november 5.

ber 12-én már hathónapi szabadságot kért gráci parancsnokától régi barátját, Ferraris gr. altábornagyot pedig magánlevélben kérte meg, hogy a referensnél járjon el ügyében. Négy nappal utóbb már Janits bécsi ágenst bizza meg, hogy sürgesse szabadságolását.¹ Persze, kérvényére választ sem kapott.

Karácsonyig nagyon sok levelet írt ösmerőseinek, rokonainak. A főpostamester szorgalmasan jelentgeti, kiknek címezi leveleit; a gyanúsabbakat (az érkezőket is) fölterjesztik Bécsbe s ott titokban fölbontják — de aggasztót nem találnak bennük. Gazdaságának ügyeiről intézkedhetik, vagy szabadságáról, hazamenetelükről ír: Bécsben nyilván mosolyognak rajta. Érdekes, hogy már november elején megkérdezte a postát, merre mennek gyorsabban és biztosabban Erdélybe a levelek, Bécsen és Budán, vagy Károlyvároson és Temesváron át? A főpostamester biztosítja róla, hogy Bécsen át biztosabban és másfél nappal hamarabb érnek Erdélybe — Barcsay erre következetesen Károlyváros felé irányítja s felesége vagy segédtsíjtje pecsétjével zárja leveleit: jó magyar volt, nem hitt a németnek. Nem tudta, hogy leveleit így is fölbontják, különösen, mikor januárban Csedővel és Fábiánnal is levelezni kezd. Marck ekkoriban a legjobb bizonyítványt állítja ki róla: egész magatartása csöndes, inkább óvatos, beszédje szerény. Marckot most már többször is meglátogatta; úgy látszik azonban, betegeskedni is kezdett, mert 1796. február 27-én orvosi bizonyítvánnyal egészségének helyreállítására Bécsbe kér kéthónapi szabadságot. Neugebauer ezt hajlandó engedélyezni, de mikor a haditanácsnak jelenti, orrot kap érte és utasítást, hogy azonnal rendelje vissza Krajnába.²

Barcsaynál betelt a pohár Erdélyben, s épen Hunyadban, újra mozgolódnak az oláh ezredek, a hátszegi grancsárok ellenszegülnek és szökdösnek:³ birtokai, gazdasága veszélyben; ő maga beteg. Felesége, aki a magyaron kívül más nyelvet nem beszél, únja magát, társasága nincs. Március elején egyízben, Marcknál látogatóban, elejti, hogy felesége hazamegy, s ő maga is Marburgon át elkíséri Grácig. Marck természetesen tartja, hogy erre engedélyt kapott s még nyugodtabb, mikor tíz nappal utóbb meghallja, hogy ott is van, előljárójának szeme előtt. Mekkora a meglepetése, mikor április 11-én Pergen readörminiszter Bécsből kérdést intéz hozzá: van-e tudomása róla, hogy Barcsay előljáróinak tudta nélkül eltávozott.⁴

Neugebauer már március 16-án jelentette a haditanácsnak,⁵ hogy Barcsay Grácból Gleisdorfon és Burgaun át Sopronba

¹ IK. 1931. 93. l.

² «Unbegreiflich, wie ihm der Urlaub nach Wien habe ertheilt werden können.» Pergen-Akten, id. h.

³ HKR. 1796. G. 2995. l.

⁴ Pergen-Akten.

⁵ HKR. 1796. A. 365. l.

távozott; stafétája még Burgauban elérte parancsával, hogy azonnal térjen vissza, de válaszra sem méltatta. 27-én Barco már azt is tudja, hogy Temesváron át Dévára szökött, ahová a soproni posta értesítést küldött, hogy ott 8 levele és 11 ujságja maradt.¹ Április 1-én Barcsay Kolozsvárt van.

Ferenc király a kapott jelentésekre természetesen azonnal elrendelte, hogy Barcsayt ott, ahol érik, azonnal le kell tartóztatni és Laibachba kell szállítani,² Neugebauer pedig kérdést intézett a haditanácsához, hogy elfogatása esetén a gráci granátos-kaszárnyába, vagy Laibachban magánépületbe zárassa-e el.³ A laibachi főpostamester már ujságolja is von der Marcknak, hogy hozzák Bárcsajt... de nem így történt.

Mikor Mittrowski rendeletére Kürschner főhadnagy április 11-én megjelent Kolozsvárt, hogy letartóztassa, Barcsayt betegen, ágyban találja. Ott is marad egy altiszttel együtt, őrizetére. Sokáig kell őrizni őt. Orvosok, majd külön kiküldött katonarvosok bizonyítják júliusban⁴ s még augusztus végén is, hogy halálveszedelem nélkül nem lehet útnak ereszteni.⁵ Barcsay még júliusban kérte, hogy — ha meggyógyul — nem mint fogoly, kísérettel, hanem önként mehessen Grácba, becsület-szóra. Addig is azonban engedjék meg, hogy orvosi tanácsért Bécsbe s onnan a bádeni fürdőbe mehessen. Kérésére nem kapott választ.

A császár nagyon haragudott rá, s a császár haragját enyhíteni csak egy hőselkű vértanú-asszony tudta: Barcsay Ábrahámné... Cserey Farkas, aki már látott hasonló önfeláldozást Wesselényi Miklósné Cserey Helénától, mint említettük, Barcsaynéról is följegyezte, hogy férje megérdemelt szabadságát pénzen és megalázkodással kellett megvásárolnia. A pénzt nyilván orvosokra és udvari ágensek költségeire kellett fordítania. Hogy mi volt rá nézve megalázó, azt az eddigiekből könnyű kikövetkeztetni. A nagyon népszerű Barcsay érdekében egész Erdély megmozdult. A befolyásos emberek közül többen («mehrere Individuen»)⁶ — közöttük bizonyára a kormányzó, Gr. Bánffy György is — kérték Barcsay megkegyelmezését:

¹ Érdekes, hogy az egyik levél írója Gr. Széchenyi Ferencné Festetich Júlia.

² «Der Oberst Barcsay ist überall, wo er angetroffen wird, auf der Stelle zu arretieren und nach Laybach zu transportieren, allwo das Galcomdo bis auf weitere Befehle wegen seiner Bewachung als Arrestant zu disponieren hat.» HKR. 1796. A. 564, 1.

³ U. o. A. 632. A császár úgy rendelkezik, hogy Grácba kell vinni. 1796. A. 681.

⁴ HKR. 1796. G. 5170. I., júl. 18.

⁵ U. o. G. 5597. I. (aug. 19.) és G. 5813. (aug. 28.) Kár, hogy egyetlen egy orvosi bizonyítvány sem maradt az irattárban, amelyből Barcsay betegségét megállapíthatnók.

⁶ HKR. 1796. G. 7001. I.

eredménytelenül. Szeptember 17-én, Mittrowski szokott havi jelentésével egyidőben,¹ érkezik a Hofkriegsrathoz Barcsayné fölségfolyamodványa, amelyben férje nyomorult egészségi állapotára való tekintettel («auf die elenden Gesundheits Zustände») kéri a császárt, hogy az elrendelt gráci úttól mentse föl és a terhére rótt bünt nézze el.

A kérvény Bécsben kelt, s a grófnő bizonyára személyesen vitte el Wallishoz, talán a császárhoz is. Ebben nem volt semmi megalázó. De megalázkodás volt Bethlen Zsuzsanna grófnőnek — s azt hiszem, ezt tette — elmennie ahhoz a Teleki Sámuel grófhoz, akiben (joggal-e, vagy sem) az egész meghurcolás okát, intézőjét és a régi családi harc győztesét látták. Az erdélyi kancellár célt ért, erkölcsi diadalt ült: egy Bethlen grófnő esedezett nála kegyelemért. Október 2-án kelt a császári elhatározás, amelyről a haditanács elnöke Mittrowskit értesítette:²

«Seyne Mayestät haben bewilliget, dass der Oberste Barcsay seines bisherigen Arrestes entlassen, mithin die zu seiner Beobachtung aufgestellte Militärwacht ihm abgenommen, er auch von der angeordnet gewesenen Reise nach Gratz disponiert werden soll, wornach das General Cmo das Nöthige zu veranlassen, von nun an über das künftige Betragen des Barcsay eine geheime, ihm unbekannt bleibende Aufricht zu veranstalten und hierüber von Zeit zu Zeit den Bericht anher zu erstatten hat.»

Barcsay Ábrahám kálváriája tehát nyugvóponthoz jutott. Valóban ártatlanul hurcolták meg s próbálták hazájától távortartani. Eszményekért küzdött, amelyeknek megvalósulásáig még félszázadnak kellett elteltie. Törvényes eszközökkel, alkotmányosan küzdött. Arcképe méltó párja annak, amelyet Wes-selényiről mesterkézzel Kemény Zsigmond rajzolt. Igaza van Kazinczynak, hogy a műzsák koszorúja nélkül is halhatatlanok az érdemei.

Ám, ha feleségének önfeláldozó szeretete megmentette is a további zaklatástól, újabb megaláztatását nem kerülhette el. A nagyszombati katonai parancsnokság 480 frt. 13 krajcárt követelt rajta őrzésének költségei fejében: ennyi ártatlanul szenvedett rabságért még fizetnie kellett volna.³ Minthogy ezredesi fizetését a laibachi parancsnokság folyósította, oda fordultak, s a haditanács azt is megengedte, hogy az összeget fizetéséből részletekben vonják le.⁴ Ekkor derült ki, hogy Barcsay

¹ «...dass der Oberste Barcsay ohngeachtet der angewandten Arzneyen und Bädern seyne Besserung nicht spühre, und die Kräfte noch nicht habe, die angeordnete Reise zu uternehmen, auch nach den chyrurgischen Zeugnissen nicht so bald sein Aufkommen zu hoffen sey. U. o. G. 7010.

² HKR. 1796. G. 7152. l.

³ U. o. G. 7886. l.

⁴ Laibachi megbízásakor 1200 frt. ezredesi nyugdíját megszüntetik és 1552 frt. 49⁴/₈ kr. lova-sági ezredesi fizetést utaltak részére, ehhez napi 12 kenyér- és 8 lótápadagot, ingyenes lakással. HKR. 1795. 44. fasc. 536—23. sz.

már 1796. február 1. óta nem vette föl fizetését. Nyilván azért akart Bécsbe, majd hazamenni, hogy állásáról, de nyugdíjáról is lemondjon: ha nem nyugdíjas ezredes, nem lehet őt többé Laibachba rendelni, hazamehet gazdálkodni s a haditanácshoz többé semmi köze sincs. Nem szökevény többé. Most sem volt hajlandó őrizése díját megfizetni; odadobta egész nyugdíját: följánlotta, mint önkéntes adományt a francia háború költségeire, s kérte, ha tetszik, ebből vonják le a kincstár követelte összeget.¹ Nem akart Bécsről többé tudni, nem akart Béctől semmit elfogadni. Magyar úr volt, fejedelmi sarj: gavallérosan bár, de visszadobta, amit bántalmazói adtak. De a *Cerberus* is, Ferenc császár, vérbeli fejedelem volt. Barcsay beadványát igen gyorsan és rövid formában intézte el: «Der Oberste Barcsay hat dasjenige, war das Aerarium von Ihm zu fordern hat, zu entrichten, ein Geschenk aber von Ihm anzunehmen bin ich nicht gesinnt. *Franz m. p.*»² És Ferenc volt a király, Barcsay az alattvaló.

A birtokán immár nyugodtan gazdálkodó költő végre elérte, hogy életét a nagyon szeretett asszonynak szentelhette. Nyugdíját valószínűleg ezután sem vette föl; a katonaságról és a bécsi udvarról azonban bizonyosan nem akart többé tudni: megcsömörlött tőle. Az erdélyi országgyűlések is elcsöndesedtek, egyre szolgálóbb lett a szellemük, s Erdély — mondja Kemény Zsigmond³ — annyit hullatott el árnyékalkotmányából, hogy «ha tíz évig lett volna rendes országgyűlése, a végsőnek alig maradhat egyéb teendője, mint egy határozat által bezárni a terem ajtaját, s miután többé tanácskozásra szükség nincs, mint a római színészeknek, midőn a komédia bevégeztetett, a közönség előtt elkiáltania magát: plaudite!» — Ez a világ már nem a nemes ideálokért, únióért és Nagymagyarországért hevülő Barcsay világa volt.

GÁLOS REZSŐ.

¹ «...wobey der selbe auch seine ganze Pension als einen freywilligen Kriegs Beytrag für die Zeit des gegenwärtigen Krieges aufgebothen habe.» HKR. 1797. G. 27. l. (jan. 4.)

² U. o. 1797. G. 215. l. (jan. 10.)

³ Id. m. X. 158—159. l.